

VALORI ȘI ASPECTE STILISTICE ALE SUBIECTULUI ȘI SUBORDONATEI SUBIECTIVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Lector univ. Dr. Roxana Grunwald, Universitatea Lucian Blaga Sibiu

Abstract

The paper reviews some of the most relevant stylistic patterns, values and communicative functions of the subject and the nominal subject clause in Romanian, as amply illustrated by famous writers of the Romanian literature. A brief contrastive English syntax background will prompt several significant considerations for grammar teaching strategies.

Key words: style, feelings, subject, subject clause, literatură

Studiul limbii constituie una din problemele majore ale învățămîntului, de rezolvarea căreia depinde realizarea unor obiective. Fără existența deprinderilor de utilizare corectă a limbii ca mijloc de comunicare, asimilarea cunoștințelor la celelalte obiecte este doar aproximativă. Limba constituie instrumentul de achiziționare din toate domeniile culturii și civilizației. Fără o cunoaștere temeinică a normelor limbii literare nu se poate investiga fenomenul literar. Studiul limbii trebuie să realizeze și formarea gustului pentru lectură. Prin selectarea unor texte reprezentative din operele unor mari creatori de valori se deschid porți către cunoașterea creației literare, se formează viitorul cititor de literatură. Sunt motive care m-au îndreptat spre sintaxă în alegerea subiectului prezentei lucrări. Subiectul și propoziția subiectivă sunt una dintre cele mai interesante probleme ale gramaticii. În ciuda faptului că unii consideră subiectul drept o parte de propoziție care nu ridică probleme, am constatat dificultăți în recunoașterea acestuia, mai ales în situațiile cînd nu este exprimat. Am inclus în lucrare și considerații asupra valorii stilistice a subiectului și propoziției subiective în intenția de a contribui la însușirea corectă a limbii. Studiul se poate extinde spre situațiile din limba engleză, despre care voi dezvolta o lucrare ulterioară, situații care sunt foarte asemănătoare limbii române, motiv pentru care susțin consolidarea

cunoștințelor limbii materne pentru a face un transfer de succes în învățarea limbii străine. Bazele corect formulate sprijină dobândirea noțiunilor corecte. Subiectul și propoziția subiectivă sunt piloni de bază în gramatica limbii engleze. Subiectul este persoana sau lucrul despre care se vorbește. Dacă nu avem subiect, atunci propoziția este incorectă, deci nimeni nu va înțelege despre ce vorbim. În alte limbi, subiectul nu este întotdeauna necesar. În exprimarea orală, persoana care va asculta va înțelege despre ce vorbiți, așadar subiectul nu este obligatoriu. În limba engleză, subiectul este întotdeauna necesar. Dacă în limba română putem folosi un enunț în care subiectul este subînțeles, precum ‘**Muncește de azi dimineață**’ prin care ne referim la un virtual ‘el’ sau ‘ea’, prin traducere în limba engleză observăm obligativitatea folosirii subiectului concret ‘**He-she** has been working since morning’. În limba română nu există un echivalent pentru pronumele “it”. La persoana a III-a singular, avem doar “el” pentru masculin și “ea” pentru feminin. În limba engleză, pe lângă “he” (masculin) și “she” (feminin), îl avem și pe “it” pentru genul neutru.

2. În limba română, subiectul unei propoziții/fraze poate să nu existe (e.g. *Plouă.*) sau să fie exprimat printr-o propoziție subordonată subiectivă (e.g. *E bine să te ferești de răceală.*). În limba engleză, avem nevoie de pronumele “it” pentru a forma propozițiile/frazele de acest tip.

În peisajul părților de propoziție, subiectul cu varietatea situațiilor în care apare (exprimat sau neexprimat) poartă o pondere stilistică deosebită. Astfel subiectul exprimat prin pronume personal poate reliefa puternice antiteze, specific romantice, frecvente în literatura secolului trecut:

"Dacă voi nu mă vreți, eu va vreau și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi!" (C. Negruzzi, Al. Lăpușneanu)

"Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem in nimic."

(Mihai Eminescu, Epigonii)

Reluarea subiectelor cu rol stilistic este folosită spre a accentua, spre a crea un efect de insistență:

"Și el-el vîrfu mîndru al celor ce apasă,

Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut.

De ați lipsi din lume voi, cauza-ntunecoasă

De răsturnări mărețe, mărirea-i radioasă,

Cezarul, chiar Cezarul de mult ar fi căzut."

(Mihai Eminescu, Împărat și proletar)

Poezia lui Lucian Blaga cunoaște repetarea subiectului ca expresie a reflexivității, a marii profunzimi.

"Si mut

ascult cum crește-n trupul tău sicriul,

sicriul meu."

"Gorunul" este expresia unei presimțiri a : " mării treceri", o înfiorată elegie a ființei care-și introspectează stările cele mai difuze.

Celebra poezie "*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*" este o confesiune care cere exprimarea la persoana I. Când Blaga spune "eu" presupune poezia ca manifestare imperativă a individualității subiective:

"doar eu,

eu cu lumina mea sporesc a lumii taină."

Aflîndu-ne în atmosfera liricii blagiene, să remarcăm și rolul subiectului inclus de a conferi concizie, de a evita repetiții inutile:

"Pământule, dă-mi aripi,

săgeata vreau să fiu, să spintec

nemărginirea."

(Lucian Blaga, Vreau sa joc!)

Metaforele trimit la sensul de zbor și combustie, dezlipire de real, trăire în sfere unde "eul" se depășește pe sine.

Dubla exprimare a subiectului are un pronunțat caracter afectiv, exprimând amenințare, convingere, speranță. Vorbirea populară și cea familiară cunosc repetarea subiectului în condiții speciale și cu o valoare stilistică mare. Formula are aspectul următor:

Predicatul - subiectul exprimat întâi prin pronume personal de persoana a III-a și apoi prin substantiv.

"Vine el tata!"

"Te căptușește ea Marioara acuși!"

(Ion Creangă, Amintiri din copilărie)

Uneori pronumele își păstrează forma masculină chiar urmat de un substantiv feminin:

"A pleca el mama de acasă!"

Numărul propozițiilor cu subiect masculin a fost atât de mare, încât din obișnuință "el" s-a extins și acolo unde subiectul era feminin. S-a ajuns la un fel de neutralizare a lui "el" gramaticalizarea lui într-un morfem antepus subiectului adevărat. La început subiectul a fost exprimat prin pronume, ceea ce a apărut cu atât mai insuficient, cu cât accentul cădea pe predicat, membrul cel mai important stilistic. Pentru evitarea neînțelegerii se repetă subiectul sub forma substantivului căruia îi ținea locul pronumele. Valoarea stilistică derivă din deplasarea accentului pe pronume, nu pe verb. Când s-a simțit nevoia să se exprime încă odată subiectul, prin repetare, a devenit membrul cel mai important. Accentul a trecut de pe predicat pe subiectul-pronume (adevăratul subiect, căci substantivul devine un fel de apozitie).

Fenomenul, particularitate a limbii populare, apare cu deosebire în opera lui Ion Creangă (după Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1975, p. 246):

" Bine, voinice... a veni ea și vremea aceea."

Apare chiar un exemplu cu subiect pronominal:

"Însă ce-i de făcut?... s-a trece ea și asta."

Construcțiile ca:

"Ștefan cel Mare, el a bătut pe turci" explică insistența, emfaza.

Subiectul izolat atrage atenția asupra ideii încorporate în cuvântul subiect:

"Norocul, ori fugi de el, ori dai peste el."

Abaterile reale sau aparente de la cazul subiectului sunt folosite pentru concizie sau ca expresie a grabei. Subiectul cantitativ exprimă o exagerare sau ilustrează o emoție:

"Veniseră la spectatori!- sala plină." (Barbu Ștefănescu Delavrancea)

(Arătam anterior că unii lingviști consideră însă prepoziția "la" comutabilă cu adjectivul "mult")

Subiectul nedeterminat de persoana a III-a singular poate fi exprimat prin pronume personal, cu intenții stilistice, prin folosirea particularului pentru general:

"Ce e rău și ce e bine,

Tu te-ntreabă și socoate."

(Mihai Eminescu, după Gramatica Academiei, vol II, p94)

Subiectul gerunziului și infinitivului dă contextului un caracter lapidar, sentențios sau apare ca expresie a prolixității.

"A nu se face scandal."

"Vorbind ei, sosește cel ieșit afară."

Subiectul multiplu prezintă valențe stilistice deosebite, prin el obținându-se efecte de insistență sau exprimându-se o exagerare. Aflate în raport de coordonare, componentele subiectului multiplu în poziție juxtapusă realizează enumerări cu rol cumulativ.

"De ce dorm îngrămădite între galbenele file

Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?"

(Mihai Eminescu, Scrisoarea II)

"Cînd izgonit din cuibul veșniciei

întîiul om

trece uimit și-ngîndurat prin codri ori pe cîmpuri,

îl chinuiau muștrîndu-l

lumina, zarea, norii."

(Lucian Blaga, Poezii)

Cel mai frecvent este însă raportul copulativ. Uneori el se stabilește între două sinonime cu funcție estetică:

"Moartea și pieirea fiului iaște, picătura ploii piatra găurește și funea de tei cu vreme marmurile despică."

(Dimitrie Cantemir, Istoria ieroglifica)

În poezia retorică a secolului al XIX-lea, potrivit unui procedeu specific literaturii romantice, coordonarea între subiectul multiplu se stabilește între elemente antitetice cu funcția stilistică de a mări reacția afectivă a cititorului:

"...miazănoapte și miazăzi, apusul și răsăritul, lumina și întunericul, cugetul dezbrăcător și dreptatea s-au luat la luptă."

(Alec Russo, Piatra-Teiului)

Acumularea romantică menită să creeze impresii puternice ne întâmpină în poezia eminesciană, fiind obținută prin subiectul multiplu avînd între componente interpusă chiar propoziții întregi:

"...Nu lumina

Ce in lumea-ai revărsat-o, ci păcatele și vina.

Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt

Într-un mod fatal legate de o mîna de pămînt,

Toate micile mizerii unui suflet chinuit

Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit."

(Mihai Eminescu, Scrisoarea I)

Raportul de coordonare înregistrat între termeni identici sintactic, dar nonidentici morfologic realizează un lanț enumerativ. În poezia și proza secolului al XIX-lea și al XX-lea se întîlnește ori de câte ori autorii urmăresc să sublinieze amănuntele unei descrieri. În opera lui Ion Creangă, cumulul subiectelor e menit să sublinieze componentele cadrului:

"Casa cea de aramă era acum toată numai un sloiu de gheață, și nu se mai cunoștea pe dinafară nici ușa, nici ușori, nici gratii, nici obloane la ferești, nici nimica."

sau să obțină efecte umoristice prin exagerare:

"La Humulești torc și fetele și băieții, și femeile și bărbații."

G.I. Tohăneanu (Stilul artistic al lui Ion Creangă, București, 1969, p 118) remarcă: "Enumerările, adesea foarte întinse și cuprinzătoare, constituie un procedeu cultivat cu insistență de prozatori. Privirea lui Creangă îmbrățișează cu un interes mereu viu componentele realității materiale, bucurîndu-se copilărește de existența fiecăreia dintre ele."

Prezența conjuncției "și" înaintea fiecărui element coordonat capătă valori stilistice în poezia secolului XX, atrage atenția asupra motivului principal al strofei:

"Blestemată mai fie și toamna

Și frunza ce pică pe noi

Blestemat să mai fie și târgul

Ursuz, și cu veșnice ploi."

(George Bacovia, Poezii)

Același procedeu face să predomină descrierea detaliată a unui tablou:

"Dormeau adînc sicriile de plumb,

Și flori de plumb și funerar mormînt."(ibidem)

Funcția stilistică a conjuncției coordonatoare și a subiectului multiplu este relevatoare în crearea impresiei obsesive a acumulării deprimante.

Cînd elementul coordonator se află doar între primii termeni, predomină caracterul deschis al lanțului coordonat:

"Om și păsări, duhuri, fluturi

nu așteaptă să te scuturi."

(Lucian Blaga, Poezii)

Cînd acesta se află la sfîrșit, imprimă caracterul închis al seriei:

" De atunci răsărea lumea, luna, soare și stihii."

(Mihai Eminescu, Scrisoarea I)

Subiectul multiplu apare și în raport disjunctiv. Stilistic, se observă în poezia secolului XX ocurența cumulului de termeni coordonați disjunctiv cu rolul de a sugera elementul uman asociat cu imagini auditive pentru a se contura atmosfera de pastel:

"Boschet sau așteptare oprește-n fund cărarea ?

Și liniștea-i ecoul buchetelor pribeg.

(Tudor Arghezi, Stihuri)

Semantic, termenii coordonați prezintă uneori un câmp comun, întrucât se referă la aceeași sferă a abstractului:

"A visa că adevărul sau alt lucru de prisos

E în stare ca să schimbe în natur-un fir de păr

Este piedica eternă ce-o punem la adevăr."

(Mihai Eminescu, Poezii)

Poezia eminesciană, izvor nesecat de comori stilistice, oferă adesea cumulul de termeni coordonați disjunctiv:

"Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic

Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic."

Acumularea lor creează serii antonimice, mod specific de a obține antiteza romantică:

"Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții

Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții,

La același șir de patimi deopotrivă fiind robi,

Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi."

(Mihai Eminescu, Scrisoarea I)

Revenind asupra considerațiilor propuse, propoziția subiectivă este termen dezvoltat: din această situație rezultă valoarea ei expresivă, deoarece subiectiva are o capacitate superioară subiectului de cuprindere și generalizare, permite deci conturarea unor fapte pentru care nu există încă în limbă termeni simpli.

Subiectivele sunt preferate pentru enunțuri sentențioase, în maxime, proverbe, cugetări, concentrînd în fraze laconice o mare bogăție de sensuri.

Citez din minunatele cugetări ale lui Nicolae Iorga:

515

Section: Language and Discourse

- Cine scrie pentru puțini, scrie numai pentru aceia; cine scrie pentru sine, scrie pentru toți.
- Ceea ce trebuie să spui mai mult oamenilor sunt lucrurile care se înțeleg de la sine.
- Cine se teme de înaintașii săi, fuge de comparație.
- Cine se dezvinovățește pentru greșelile sale aduce măcar atît folos că recunoaște încă o dată dreptatea.
- E firesc ca un prost să rîdă de tine pentru că nu semeni cu el.
- Cel mai bun sfat e acela pe care-l urmează și cine ți-l dă.

Subiectivele unor predicate exprimate prin verbe cu subiectul logic în Dativ, reflexive și pasive impersonale, expresii verbale și adverbe predicative materializează situații cu un puternic conținut afectiv (dorința, necesitate, posibilitate, îndoială, siguranța). Astfel de subiective implică via participare a subiectului vorbitor la cele comunicate.

În proza secolului XIX se remarcă ocurența unui raport copulativ între propozițiile subiective situate în aceeași frază menită să dea textului caracter retoric:

"Trebuie/să aibă cineva 26 de ani/ și să iubească/cum iubeam eu, ca să simtă ce am simțit!"

(C. Negruzzi, Opere, vol I, 1974, p45)

Un cumul de propoziții subiective coordonate apare uneori într-o frază interogativă, scriitorul subliniind nota voit retorică:

"Cine au intrat la vorbă frățește cu locuitorii de la cîmp și nu s-au mirat de ideile, de judecățile lui și nu au găsit o mare plăcere de a asculta vorba lui împodobită cu figuri originale?"

(V. Alecsandri, Opere, vol I, 1974, p 109)

Raportul de coordonare adversativă între subiective poate fi întâlnit în opera lui I.L. Caragiale ca izvor al comicului. Opoziția negativ/ afirmativ a aceluiași verb în replica unui personaj are rolul de a sublinia comicul verbal:

- Cine nu-l caută/îl găsește, măriă ta,/ dar cine-l caută!

(după Ștefan Cazimir, Caragiale - Universul comic, 1967, p236)

Cumulul de propoziții subiective coordonate prin juxtapunere și prin joncțiune creează un tablou furtunos în poezia lui Macedonski.

“ Trebuia într-acea noapte/ ca să sufle vîntul rece,/ Ca să viscolească-afară, ca și azi, neapărat/
Iar copacii printre crivat la pămînt să se aplece

Cînd mă-mpinse-n astă lume pîntecul ce m-a purtat.”

(Opere, vol II, p65)

Mi se pare interesantă ponderea stilistică a construcțiilor cu subiective în poezia lui Lucian Blaga, poetul nostru cel mai reprezentativ în ce privește manifestarea în spațiul strict autohton a tendinței poetice expresioniste. Lucian Blaga este astfel primul mare poet român care reușește să sincronizeze definitiv formele poetice românești cu cele europene.

Frecvența verbului impersonal “îmi pare” accentuează impresia de incert, de mister, vorbește despre universul specific blagian: fondul substanțial absolut al lumii, a cărui prezență în lucrurile accesibile simțurilor le transformă în “minuni” și “taine”.

“Atîta liniște-i în jur, de-mi pare că aud

Cum se izbesc de geamuri razele de lună.”

(Liniște)

Razele lunii în pacea nocturnă sunt receptate nu vizual, ci auditiv și material. Liniștea blagiană este fundalul metafizic în care apariția cuvîntului impersonal este posibilă. Un “eu” impersonal ar putea să-i revele ceva din marile taine ale lumii, ale iubirii

“îmi pare

că ochii tăi, adînci, sunt izvorul

din care tainic curge noaptea peste văi.”

(Izvorul nopții)

517

Section: Language and Discourse

Solemnă, profundă, erotica blagiană vede în gesturile mărunte ale iubirii fragmente de revelație. Poemul se axează pe o mica metaforă revelatorie: ochii negri ai iubitei sunt “izvorul”, originea nopții.

Trăirea este pusă ca mai totdeauna sub semnul aceluși dubitativ “îmi pare”, existent și în “Gorunul”:

“îmi pare

că stropi de liniște îmi curg prin vine, nu de sânge.”

Starea de liniște totală, senzația de siguranță a ființei, un fel de “pax magna” cuprinde ființa poetului, e simțită organic în sevele naturii și în pulsația sîngelui.

“Îmi pare” aflat în poziție izolată, formează un singur vers, ca un ax fragil al poemului. Ceea ce i se revelă poetului nu e niciodată un adevăr sigur, ci ceva ce se estompează în clar-obscur de simțire, înfiorînd conștiința.

“Îmi pare

Că sunt o stalactita într-o grotă uriașă,

În care cerul este bolta.” (Stalactita)

Lexical poemul pare alcătuit din mărci semantice ale liniștii și nemișcării, pare împietrirea unui strigăt.

“ îmi pare

că țin în mâini o scoică

în care

prelung și neînțeleș

răsună zvonul unei mari necunoscute.”

(Scoica)

Poezia dezvăluie una din preferințele acestui imaginar: mediul acvatic, omolog prin fluiditate și transparența luminii (motivul central al primului său volum).

Proprie temperamentului lui Blaga e atitudinea contemplativă a unui “eu” ce primește ca un receptacol efluviile naturii.

Nu putem încheia considerațiile asupra rolului stilistic al subiectivelor (sau, mai exact, al verbelor impersonale-regente) în poezia lui Blaga fără a ne opri asupra unui fragment de mare frumusețe din poezia “Liniște”:

“Se spune că strămoși cari au murit fără de vreme,

Cu sânge tânăr încă-n vine

Cu patimi mari în sânge,

Cu soare viu în patimi,

Vin,

Vin să-și trăiască mai departe

În noi

Viața netrăită.”

Se impune tăcere gândului spre a surprinde profunzimea sufletului aflat în intima comunicare cu strămoșii. Tăcerea este glasul impersonal care trebuie ascultat, fiind unul din marile mistere ale lumii. Poetul se exprimă la modul impersonal, care este și al tradiției orale a poeziei românești, vorbește de eresuri: Se spune că....Este o atitudine de aspirație către regăsirea strămoșilor morți “fără de vreme” și chemați să ființeze, este senzația stranie a unor prelungiri atavice în existența sa.

Predarea cunoștințelor despre sistemul gramatical trebuie să aibă în vedere rolul esențial al componente sintactice pentru organizarea sistematică a limbii. De aceea aș opina pentru predarea cunoștințelor de sintaxă înaintea celor morfologice. Se poate realiza familiarizarea timpurie cu noțiunile de sintaxă a propoziției. Ulterior sesizarea fenomenelor de limbă ar fi mai

facilă dacă s-ar porni de la caracterul sistematic al propoziției și frazei către izolarea cuvintelor după valoarea morfologică. Se pot cristaliza astfel, avînd ca punct de plecare cunoștințe de sintaxă, mult mai ușor problemele de fonetică, morfologie, vocabular, ortografie și punctuație. Din perspectiva corespondenței între părțile de propoziție și propozițiile subordonate se evidențiază caracterul de sistem al limbii. Importanța este nu studierea fenomenelor morfologice, fonetice, separat, ci evidențierea trăsăturilor lor caracteristice relevate în diverse construcții sintactice. Fiind mai accesibilă, mai familiară, sintaxa ar putea deveni punct de plecare pentru analize gramaticale complexe, antrenînd cunoștințe de vocabular, dezvoltînd gîndirea și capacitatea de aplicare a cunoștințelor. După cum afirmam anterior, limba are o organizare sistemică și structurală, în raport dialectic, organizare prin care se realizează funcționarea ei. Sistemul se compune din ‘serii’ de invariante (paradigmele nemuritoare, cum le numea Mihai Eminescu). Rolul învățării limbii constă în orientarea activității către trecerea calitativă de la treapta stăpînirii empirice a limbajului la însușirea lui conștientă. Respectîndu-se principiul concentric în învățarea limbii, ar trebui reconsiderată analiza gramaticală prin analiza sincronă a faptelor de limbă constatabile în textul luat în discuție. Nu se va urmări analiza gramaticală în sine, ci perfecționarea deprinderilor de a folosi limba maternă ca mijloc de comunicare, de a o cunoaște în funcțiune și mai departe de a face transferul într-o limbă străină.

Bibliografie

- Romanian Academy, The Grammar of Romanian Language, vol II, București, 1966
- Avram, Mioara, The Correspondence between subordinate clauses and other syntactic units, SG, I/1956
- Barbu N. I., The Syntax of Romanian language in historical and stylistic perspectives, București, 1945
- Bulgar Gh., Romanian. Syntax and Stylistics, București, 1968

- Draşoveanu, D.D., A Review of a the Romanian Grammar, vol II, Syntax, Bucureşti, Ed Academiei, 1954, in SCL, VII, 1956, nr 1-2
- Graur, Al, Evolution of the Romanian Language, Bucureşti, 1963
- Stati, Sorin, Theory and methods in Syntax, Bucureşti, 1967
- Stati, Sorin, A Syntactic and stylistic analysis, Bucureşti, 1970
- Stati, Sorin, Elements of syntactic analysis, Bucureşti, 1972
- Tudose, Claudia, Means of expressing impersonal/implied subjects in the Literary Romanian language between 1830-1850, SCL, III, 1961, nr.1
- Vasiliu, Laura, The Parts of a Sentence, CL, XXIII, 1978, nr.1